

Галина Бокшань
кандидат філологічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Херсон

**ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В РОМАНАХ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА «ЩО СКАЗАНО»
І «ПОСОЛ МЕРТВИХ»**

Аскольд Мельничук – автор романів «Що сказано» і «Посол мертвих» – своїми творами привертає увагу до проблеми національної ідентичності в умовах еміграції, що ускладнюють збереження обумовленого «феномену етнічності» [2, с. 10]. Така спрямованість його прози пояснюється тим, що сам письменник є нащадком українських переселенців у Сполучених Штатах, тож його особистий досвід, вочевидь, сприяв художній інтерпретації зазначеної міждисциплінарної проблеми.

В обох романах А. Мельничук фокусується на динаміці національного самовизначення героїв як на «можливості індивідуального вибору» [1, с. 186]. Особливості образотворення персонажів у Мельничукових творах відображають еволюцію

складових національної ідентичності, що ілюструє тезу В. Агеєвої про сучасні уявлення щодо цієї проблеми: «ідентичність трансформується з питання обумовленості в питання досягнення і вільного вибору» [1, с. 186].

У романі «Що сказано» мотив національного самовизначення корелює з персонажами твору, які по-різному сприймають проблему пам'яті як «історичної тягlosti і спадкоємності» [1, с. 186]. Один із героїв твору – Зенон Забобон – репрезентує тип особистості, для якого вкрай важливо плекати успадковану ідентичність, що спирається на мову, історію і культуру рідної землі. Він ревно відстоював усе, що стосується питання національної пам'яті, адже «для формування культурної ідентичності потрібно зберегти пам'ять – нації, спільноти, громади, родини, індивіда» [1, с. 188]. За переконанням Зенона, «необхідно зберегти чистоту рідної мови» [1, с. 28]. Окрім того, для нього вагоме значення мав зв'язок між минулим і майбутнім як запорука відновлення тягlosti поколінь: він просив дружину «співати пісень, почутих від матері. Хотів записати їх заради онуків, заради історії» [4, с. 28]. Зенон мав стійку національну ідентичність, закорінену в історії поколінь древнього роду князя Турів, нащадком якого він був.

Родині Зенона – дружині Наталці, доньці Славі та зятеві Аркадію – випало відповідати на виклики для національної ідентичності в умовах чужого культурного середовища через еміграцію до США в часи другої світової війни. Ці персонажі по-різному сприймають проблему самовизначення – від готовності асимілюватися в нових обставинах, відмежувавшись від успадкованої ідентичності, до войовничої налаштованості й бажання виборювати свою культурну відокремленість в етнічно розмаїтому американському соціумі. Так, «Наталці було все одно. Казала, рада їхати хоч до Австралії» [4, с. 96]. Аркадій Ворог «вірив у одне – націю. Сформований духом протистоянь, він не заспокоїться, доки не переможе своїх ворогів» [4, с. 94]. Донька Зенона Слава намагалася прищепити синові Богдану погляди на питання роду й тягlosti поколінь, які успадкувала від батька: «Пам'ятай: ти син князів, і діти твої по тобі князями будуть» [4, с. 104].

Образ української громади у США оприявнюється в романі «Що сказано» саме у зв'язку з мотивом національної пам'яті. Частина емігрантів продовжувала відслідковувати події в країні, яку

залишили, тоді як інші переселенці охоче втрачали інтерес до минулого й тих, хто якимось чином дотичний до нього: «Однак не менш часто люди вдавали, що не впізнають знайомих зі старого світу. В Америці вони мають право забувати» [4, с. 103]. Перешкоди для збереження успадкованої ідентичності українців спричиняло й те, що у США їх не вважали окремою нацією, вони були невидимими як окрема етнічна спільнота в новому середовищі: «Люди з підозрінням дивилися на цих дивних типів, на цих росіян. Саме такої думки була про них більшість місцевих – попри палкі заперечення Аркадія, що це ж вони якраз від росіян і тікали» [4, с. 107]. З часом і в нього стали з'являтися сумніви щодо необхідності відстоювати успадковану ідентичність у державі, в якій намагався розбудувати своє майбутнє: «Зрештою, хіба національність має значення? <...> Чи може людина лишатися вільною – від землі, від батьківщини – поклоняючись лише святому Духові, звідки би той не взявся?» [4, с. 124–125].

Отже, в романі А. Мельничука «Що сказано» головні персонажі репрезентують різне ставлення до питання національного самовизначення – від рішучості відстоювати успадковану ідентичність до усвідомлення можливості індивідуального вибору.

Для героїв роману «Посол мертвих» – родини Круків, які переїхали до США, проблема збереження етнічної ідентичності також ускладнюється тим, що країна, в якій вона формувалася упродовж певного часу, під впливом геополітичних зрушень і катастроф першої половини ХХ століття, змінила кордони. Ці труднощі особливо сильно відчувалися молодшим поколінням, у пам'яті якого залишилося надто мало з того, що зазвичай викшталтовує тожсамість. Перешкоди акцентовано у словах Алекса – молодшого сина в родині Круків: «Наші батьки прибули з країни, яка по війні майже зникла, і це мало певні особливі наслідки» [3, с. 45]. Алекс не зміг показати у школі на мапі країну, з якої походив, а вчителька була переконана, що вона тепер у Росії. Мати, почувши цю історію, «висміяла його, що дав собою попихати людям, котрим треба трохи повчити історію. <...> Вона казала, що його (діда) дух і духи інших предків приходитимуть до нього і стоятимуть коло ліжка, якщо він їх забуде. <...> Перші відомості про наш народ походять із дванадцятого століття, – сказала вона. Пам'ятай і шануйся» [3, с. 59].

У соціальній взаємодії перед емігрантами поставала потреба у національній самоідентичності: «Рік за роком, клас за класом Алекс був змушуваний до самовизначення. Згодом, коли чув несхвальні слова про американців емігрантського походження – всіляких італоамериканців та інших, – він посміхався. А хто взагалі придумав таке визначення людей?» [3, с. 61]. Хлопець «відкрив для себе цілком американську тактику скасування минулого» [3, с. 61]. Він змінив своє прізвище на Круко, вказавши на його італійське походження: «Раптове перетворення на італійця мало для Алекса несподівані побічні наслідки. Його, як видавалося, поступово поглинала нова роль» [3, с. 61]. Хлопець почав наслідувати гастрономічні традиції італійців і цікавитися історією своєї квазі-батьківщини. Такою поведінкою сина обурилася Ада, яка була категорична в питаннях успадкованої ідентичності.

Одним із чинником збереження національної ідентичності є народні пісні, що акумулюють духовний досвід етносу. Таку їхню властивість підкреслено у сприйманні фольклорної спадщини головною героїнею роману: «В Адріаниних вухах залунав голос Ніни. Ада виразно чула слова пісні. То була улюблена матрина пісня про цвіркунів і про спокійні води, й від того полегшало. Від того, що дух сестри її не покинув» [3, с. 97]. Ада Крук усвідомлювала свій зв'язок з минулим і не бажала зрікатися попередніх поколінь: «Хоч куди вона звідси піде, буде в несприятливому становищі: її оточуватимуть люди, пов'язані одні з одними павутинням минулих дій, що зветься історією» [3, с. 165].

Персонажем, який репрезентує уявлення про індивідуальний вибір у питаннях ідентичності, є закоханий в Аду поет Антон. Виступаючи перед громадою українців у США з лекцією, виголошеною бездоганною англійською, він акцентував важливість плекання культурної спадщини нової батьківщини. Антон – один із тих, що асимілювався в американському середовищі, тому й закликав співвітчизників до гнучкості в питаннях ідентичності: «Знати історію необхідно: без того в нас не буде власної свідомості й совісті. А без них «я» не існує. <...> Я знаю, що ви боїтесь утратити себе в чужій мові. Вдаватися до неї – це щось таке, як хвороба зниклості. Але ні, це зовсім не те саме. Це може бути й засобом самовизначення...» [3, с. 120].

Таким чином, в обох романах А. Мельничука оприсутнюються полярні моделі національного самовизначення: частина героїв репрезентує тих, хто неухильно плекає і береже успадковану ідентичність (Зенон Забобон і його донька Слава, Адріана Крук), у той час як інші персонажі виявляють гнучкість, готовність асимілюватися в новому середовищі, обстоюючи право індивідуального вибору (поет Антон, Алекс Крук та Аркадій Ворог).

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Пам'ять, спогад та ідентичність: досвід сучасної української літератури. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10853> (дата звернення: 26.02.2020).
2. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
3. Мельничук А. Посол мертвих. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 304 с.
4. Мельничук А. Що сказано. Київ : ВД «Комора», 2017. 208 с.